

K. 2402 T. 2/5

Д-р В. Щурат.

Ю. Словацкий в українськiм письменствi i перекладi.

Знавцєви української літератури ХІХ. в. не видасть ся дивним факт, що в нїй для Словацкогo не много знайшло ся місця. Завдяки своїм перворядним творцям наскрізь демократична, все вражлива на голоси житєвих потреб, завсїгди актуальна i вже тим самим не лиш в своїм змістї але i в своїй мові, навіть у добi романтизму, реалістична — українська література скорше могла улягти впливам національно-політичної i суспільницької, а навіть людово-романтичної польської поезії, ніж пійти шляхами батька польського модернізму. Навіть українізовані поеми Словацкогo в романтичнiм стилю не були принадою для неї. В них український сьвіт вийшов скривлений таксамо, як, приміром, українська мова хлопів у „Śnie srebrnym Salomei“.

Єдиним твором української літератури, що зраджує поетичні концепції Словацкогo — то Кулішева поема „Маруся Богуславка“.

Добачуючи карикатурність навіть в українськiм сьвітi Миколи Гоголя, Куліш не міг i в Словацкогo позичати красок для мальованя України. Але ставши в своїх суспільницьких поглядах речником індивідуалізму, а в релігійних опершись на етику Спіноци, він у Словацкогo міг уже взяти деяку позичку. Такою позичкою я вважаю передовсiм помисл представлення Османа II. i Кантеміра добродіями українського народа, що, бичуючи його, бичують по любови, в сьвідомости свого культурного посланництва. Між їх гадками в „Маруси

Богуславці“ а гадками Попеля в „Królu Duchu“ можна виказати цілий ряд інтересних паралель. Як Пспель Словацкого, так Кулішів Осман чи Кантемір в своїй жорстокости являють ся орудиями висшої сили, свідомими своєї задачі. Силою, що панує над Попелем і його ділами є воплощений в нїм Король-Дух, що має вести польський народ до совершенства, хочби й дорогою страждань завдаваних руками Попеля. Силою-ж, якій свідомо служать Осман і Кантемір, є правда, до котрої вони мають завертати український народ, як до культури, хочби мечем і огнем. І як Король-Дух Словацкого воплочуєть ся в ріжних особах, так і Кулішева правда ріжні особи чинить своїми слугами. Але є й ріжниця між концепциями двох поетів. Підчас коли Король-Дух воплочуєть ся в ріжні особи по черзі і воплочуючись вибирає собі ріжні орудия, раз жорстокого Попеля, другий раз лагідного Мечислава, відповідно до того, яку чесноту для осягнення совершенства треба в народі виробити, Кулішева правда рівночасно вибирає собі й по кілька слуг, що завсїгди являють ся індивідуами сильними — як не рукою то головою. Та модіфікація концепції Словацкого вплила в Куліша з його понятя правди. Як в етиці Спіноци так і в Куліша на світї є лиш одна правда: творчою силою є любов, якої проявами є лад і гармонія, а погубною силою є ненависть, що веде за собою упадок і руїну. Культурну місію серед народа виповнює той, хто, знаючи правду, не допускає народа до актів національної чи політичної чи релігійної ненависти, вдержує його в карбах ладу, веде до актів любови. До такої культурної місії спосібні лиш сильні одиниці, що на свою силу руки чи ума опираючись, моглиб не перебирати в способах. І тому Кулішева правда вибирає собі такі слуги, як Османа і Кантеміра, як Станислава Жолкевского з „головою великою, ясною і розумною“, як — навіть — московського царя-деспота:

Нехай над світлом той господарює,
В кого душа міцна в міцному тілі,
Хто правду правим чистим серцем чує,
Хто в славі честен непохибен в ділі.

Тим пояснюєть ся і все фальшиво коментована Кулішева антипатія для козаччини і польської шляхти з його симпа-

тиями для всякого, в кого знайшлась би сильна рука чи голова до поведеня України шляхом ладу і культури. Відвертаючи очи від екстремів самоволі, він звертав їх до екстремів дисципліни. Ненавидячи ненависть, він ненавидів її у всіх формах — як в національній і політичній так і в релігійній. З хвилею, коли в церкву входить фанатизм, вона перестає бути церквою - житєм, а стає церквою - домовиною, як її вже й Шевченко назвав.

І для релігійних поглядів Куліша давби не одну ілюстрацію Словацький, коли б ми не знали, що Куліш міг зачерти їх ранше вже і з Байронової поезії, перекладаючи „Чайль-Гаральда“ а ще більше з Шеллевого „Бунту Ісляму“, якому і „Króľ Duch“ Словацького може завдячувати дещо. На „Бунт Ісляму“ як на одно з жерел релігійних поглядів Куліша вказує факт, що він взяв з нього разом зі Спенсерівською строфою також помисл представлення жєнщини єдиною подвижницею найвисшого закона, найвисшої релігії любови, спосібною натхнути любовію і наймогутнійшого в своїй жорстокости Кантеміра та його окруженя. Кулішева „Маруся Богуславка“ — то Шеллеєва Цїтна — то апотеоза жєнщини, як першої репрезентантки любови.

До всего сказаного належить додати, що як „Бунт Ісляму“ Шеллея, як „Króľ Duch“ Словацького, так і „Маруся Богуславка“ Куліша не є історичною поемою, яка підлягала б якій-не-будь історичній провїрці. Історичний материял, яким вона оперує — се тільки її поетична шата. Її істория зачерта не з історичних книг і документів, але з поетового духа. Тому і сказати можна про неї те, що Словацький сказав про свого „Króľa Duchа“: „Труду зазнавш, читаючи отсею поему, а борбу прийдець ся тобі відбути, духу читача, з духом поета“. При поверховнім читаню „Марусї Богуславки“ Куліш кождому може представитись так, як представив ся, приміром, С. Томашівському: „В історії — ідеолог без синтєзи, у філософії — фантаст без ідеї, в суспільнім житю — народник без демократизму, в національнім — культурник без розуміня ходу культури, в політичнім — український патріот, що ненавидить Україну з любови для неї, а ненавидячи — шкодить їй“. ¹⁾ Отсе опінія, з якою і автор „Króľa Duchа“

¹⁾ С. Томашівський: Маруся Богуславка в українській літературі. Львів, 1901, ст. 59.

в Польщі стрічав ся дуже довго, а яка Куліша завдяки історикам української літератури переслідує й доси.

З якого часу датуєть ся знайомість Куліша з поезією Словацкого, не дасть ся означити. Але при зазначеню слідів „Króla Ducha“ в „Марусі Богуславці“, варто замітити, що Куліш почав писати її безпосередно після свого останного побуту у Львові, де з приятелем, Теофілем Шумским дуже часто обговорював не лиш справу польсько-української згоди, але й інтересніші квестиї з польської і української літератури. З польської літератури предметом дружних розмов крім писань Ал. Сьвентоховского був також „Król Duch“ Словацкого. Згадував се мені сам Теофіль Шумский, доповнюючи новими дрібничками ті інформації, якими я покористував ся, пишучи про його знакомство з Кулішем.¹⁾

Ширшому обговореню Кулішевої „Марусі Богуславки“ з поглядом на „Króla Ducha“ Словацкого посвятив я під кінець 1908. р. три виклади у львівській „Академічній Громаді“.

Без глибшого зрозуміння тої поезії Словацкого, що входить в нього в повні новою і оригінальною, українським поетам, з винятком одного Куліша, годі було звернути увагу на неї. Не звертали-ж на неї і в Польщі уваги тільки, що, приміром, на поезію Міцкевича. Що-йно під впливом критичних студій А. Малецкого будить ся передовсім серед галицьких Українців заінтересоване для поезії Словацкого. Та засмаковують вони не в тих поемах його, що при їх читаню дух читача мусить бороти ся з духом поета. Ім найбільш по нутру приходять „Ojciec zadżumionych“ і „W Szwejcarzy“.

Задецидувала і тут передовсім польська критика.

В 1876. р. вперше появляють ся дві названі поеми в перекладах на українське. Обі переклав Іван Верхратський. Перший переклад вийшов книжечкою в 30 сторін формату 16-ки п. з. „Заджумленихъ батько“. [Поема Юлія Словацкого. На рускій языкъ переложивъ Іванъ Верхратскій. Цѣна: 20 кр. а. в. У Львовѣ, 1876. Накладомъ переводця. Зъ типографіи Ставропігійского Института, пѣдъ зарядомъ Ст. Гучков-

¹⁾ В. Щурат: До історії останного побуту П. Куліша у Львові. — Львів, 1898, ст. 14 і дальші.

ского]. Той переклад заосмотрений вступним словом з датою: у Львові, 11. січня, 1876. Переклад поеми „Въ Швейцаріи“ печатав ся в „Денници“. [Письмо літературно - наукове під редакцію Івана Верхратського. Въ Станиславовѣ. Зъ печатнѣ Івана Данкевича. 1880. ч. 19—23]. Під перекладом зазначена дата: у Львові, в цвітні, 1876. Перекладчик підписаний буквою Л., що, так як і буква Г, була криптонімом Івана Верхратського — криптонімом з його псевдоніму: Любарт Горовский ¹⁾.

Характеристичним для перекладчика і його погляду на поезію Словацького є його вступне слово до перекладу „Ојса задѣмїонуч“. Подаю його в цілости, змінюючи лиш правописъ:

„Коли важнійші твори нашого генія Т. Шевченка від польських писателів (Совинський, Горжалчинський, Сирокомля і и.) зістали з залюбованем переведені на язык польський — коли читаюча публичність польська могла через те ближше пізнати твори южно-руського віща — у нас досі мало переведено творів первійших представителів літератури польської. А вже-ж час-пора і нам ближше познакомитись з творами віщунів інших літератур, а передовсім літератур славянських і усвоїти нашій словесности те, що красне, взнесле і добре. Тою гадкою веден взяв ся я за перевід поеми „Ојсіес задѣмїонуч“.

„Суть в літературах твори знамениті, котрі мають стійність не лише для народу, до котрого автор належить, но всюда і у всіх народів могли би зайняти почесне місце. До таких творів зачислити безперечно поему „Ојсіес задѣмїонуч“ Юлія Словацького, оттого потужного генія, котрий побіч Міцкевича і Красинського належить до первоступневих величій новійшої літератури польської.

„Про вартість поетичню твору „Ојсіес задѣмїонуч“ не стану розводитись. Досить буде привести тоє, що про „Заджумлених батька“ говорить д-р А. Малецкий в критичнім ділі о Юлію Словацькім. С гідністю і властивою собі ядерністю говорить той учений муж в помянутім ділі:

¹⁾ Ів. Ем. Левицькій: Гал.-рус. бібліографія XIX. столѣтія: „Указатель“ с. v. Верхратскій.

„Трудна задача критики, цінувати діло під кожним зглядом маюче право називатись превосходним в своїм роді. О похвали тривіальні і виказуване одличий для кожного видних в такім разу ходити не може. До замітів нема жадного поля. Не остає тогді перед „Заджумлених батьком“ нічо, як лише склонити чоло і відкладаючи перо на бік сказати, що ні межі Словацкого творами, ні в цілій літературі польській нема річи, котра - б довершеностю, звязкостю, силою правди і містецтвом незрівнаним в урозличненю подробицтей перевисшала ту страшної грози поему. Чим статиця Лаокоона, чим група Ніоби в різьбі, тим тоє в поезії.

„Поему „Ојсієс заджуміонуч“ переложив я так званім стихом білим, т. є. неримованим, уживши ямба п'ятистопного [∪ — | ∪ — | ∪ — | ∪ | ∪ —], яко метра в нашім язичі, після мові думки, найбільше до подібних творів пригодного.

„Переклад мною виставлений єсть майже дословний — я бо знамірив по можности вірно оддати гадку поета“.

Характеристичне для перекладчика тут подаване рації перекладу, в якім не артизм твору являєть ся вихідним пунктом. Характеристичне для погляду його на поему цитоване слів Малецкого. А найхарактеристичнійша мова, на якій списано вступне слово. Та заки про ту мову децо скажетъ ся, може красше буде подати більше зразків єї — не прозової вже, не з перекладу вступу Словацкого до поеми, а з перекладу самої поеми. Подасть ся тим самим вже й зразки артистичности в перекладаню Верхратського.

Що - ж було - б інтереснійше, як не початок? Отже з початка, змінюючи знову лиш правописъ:

Змiнив ся тричи мiсяць бiлолицій,
 Як на пiску тiм я розпiяв шатро.
 Малє дитя кормила ми жєна —
 Крiм него трьох синiв i трьох доньок —
 Уся родина днесь похоронєна —
 Зо мнов прибула; девять дромедарiв
 Що днє ходило на пiщанi горби
 Скубти натину надморского iру.
 А вечер тут усi вiнцем лягали,
 Тут, де огонь давно вже не горить.

Ходили дочки воду брати с дзбанком,
 Мої синове ватру розкладали.
 Жена с синочком при грудях варила.
 Усе то нині там — де та могила
 Палкому сонцю сумно одсьміхаєсь —
 Все там лежить під копулою Шеха.
 А я один вертаю — тяжке горе! —
 Віків проживши довгих тричи сорок
 До моєї відкіль полотняной хати
 В тій квантанні ввійшов ангел змори.

І з середини ще:

Донька! не гадав о ній!
 О ню не рупила тривога груди.
 Она була так молода і гарна,
 Така веселая, коли скрань мою
 Лилійними ручками холодила,
 Коли із шовку зладивши основу
 Биля кедрини бігала по рясті
 Мов паучок сноваючись робітний!
 Глянь! і той пояс мій блискучий сьвітло
 Она робила і ті смутні очи
 Она рубцями злотистих пачосів
 Так прислоняла, що на ню дивив ся
 Яко на рожу крізь сльозу і сонце.
 Ах, вона була зорею мого дому!
 Она, мов сьвітлий ангел хоронитель
 Дитя в колиці берегла найменше
 І де який плач вчула, там спішила;
 Оплакала все люте наше горе,
 Взяла всі наші сльози на волосє.

Коли вже в мові вступного слова дражнили ухо такі
 полонізми, як: взнесле, розводитись, віща, такі диво-
 гляди, як: превосходним, одличій, урозличненю,
 подробностей, або такі неологізми як: статиця, то
 в перекладі поеми, крім подібних язикових появ, кидають ся
 в очи передовсім незгідні з поемою Словацкоґо специально-
 сти галицьких диялектів: ми (dativ), моєй, ню, відкіль,

полотняной, а навіть такі вишукані в тих диялектах слова, як: натину (chwast) або рупила (gryzła), котрих значіне мало - хто і зрозумівби, не заглянувши до польського тексту. Такими „раритасами“ перекладчик у цілїм перекладі прямо пописуєть ся. І читач, замість дивувати ся красі поезії, мимохіть дивуєть ся що - раз більше диялектологічним інвенціям перекладчика, а інколи так таки й остовпіє. Бо й як не остовпіти, вичитуючи таке: О ню не рушила тривога груди! — або:

Дітей ще прик трівав — усі чотире.
[Reszta mych dzieci żyła — wszystko czworo.]

Над ложем мати, люлькою дитини.
[Nad matki łóżem, nad dziecka kołyską.]

Однак на завтра гром прійшов вдарити.
[Ale nazajutrz grom przyszedł uderzyć.]

Коли терзали болі ю убійчі.
[Kiedy ja bóle targały zabójcze.]

Нїт дітей всі в гробі!
[Nie masz dzieci w grobie!]

А як не скаче с борвієм на беріг,
Для тебе мимрить лиш — для мене плаче.

[A kiedy z wichrem na brzegi nie skacze,
Dla ciebie szemrze tylko — dla mnie płacze.]

Усе, що мало лиш здіб чоловіка.
[Wszystko, co miało tylko twarz człowieka]

Здалось мені за шувіру лоскотом.
[Zdawało mi się za burzy łoskotem]

Ужасна смерти нерухомостію.
[Nieruchomością śmierci przeraźliwa]

Потом вернув до полотняной дучи.
[Potem wróciłem do płóciennej nory]

В ночи гієни переразні вої.
[Po nocy hyen przeraźliwe wycia]

Всього того дива наробила диялектологія, спомогана в ряди-

годи й польським ладом речень. І роїть ся цілий переклад такими диялектовими формами, як: мнов, водов, го, нич, пред, хтіло, жилисьмо, виволочи, бічи і т. п. А те сьміте з тим пурізмом, що вишукує найбільші незвичайности, складають ся разом на таку мову, при якій і невільничя дословність перекладу зовсім не причиняєть ся до його краси. Таксамо не причиняєть ся до неї ямбічний такт стиха, хоч і вибраний він дуже щасливо. Перекладчик знищив усю музикальність ямбічного такту фалшивим акцентуванем слів, як: по́вiтi, видéрла і т. д., знищив вi й таким iгнорованем цезури, як у стиху:

Тож винагородив му Бог за тов.

Вибираючи білий стих замість римованого, перекладчик навіть не догадував ся, що оминаючи Сциллю, наскочить на Харибду. Не знав того, що білий стих мусить страчений чар римів надолужити чарами поетичної і музикальної мови. Замість полекшити собі труд перекладу вибором білого стиха, він подвоїв його тільки і — не поконав. Се, що він помішав женські закінчення стихів з мужеськими (білолицій — шатрo) на шкоду настроєви оригіналу, можна-б уже й не згадувати. Бо чи воно було-б сяк чи так, його переклад завдяки своїм замітнійшим прикметам все таки бувби тим, чим і є — „вззрiнем страшилища“.

Поєма „В Швейцарії“ в перекладі Верхратського рiжнить ся від його перекладу „Заджумлених батька“ хіба тим, що вона вже римована. Чудовий настрій оригіналу пропав у перекладі разом з його музикальністю. Настрій втік перед комізмом мови, а музикальність перед диким акцентуванем слів. Мова перекладу визначаєть ся й тут такими дяківськими спеціалами, як: возлетіти, чрез, восхитить, иміла, полоха (рjосха), заволали, воні, читивали, прозри-стих, відсель, ізумила. Не брак і таких влясичних місць, як в поємі „Заджумлених батько“:

І бувем так як той, що сон жажне пенею
[I byłem jak ci, co się we śnie boją.]

Любови віяне мя овіяло уроче.

[Powiew miłości owiał mię uroczy.]

Летючий усмішок зленув до мя на стиг.
[Najpięrszy uśmiech jej przyleciał do mnie].

Мов гуня голубів на грудь мою так спали.
[Na serce spadły jak gołębi chmura.]

Декуди варварством дише польський лад реченя, як:

Під ясною дуги в краски богатов брамов,

або:

Синяви озера була вна госпожею,

або чорт знає яка будова:

Тя дожидала аж ізійдеш із потека.

Та ось і взірці перекладу.

Початок:

Відкіль ми зникнула мовби сон золотий,
Всихаю із жалю, вміваю із туги.
Не знаю, з попелів чому моя душа
За нев до ангелів не двине в небеса,
Чому не полине там за небесні грані
До ясної зорі, там до моеї коханої.

І такий уступ, один із несогірших ще:

На гори я ішов сумний, дріжачий, хмарий —
І чорні озера, бурти, сніги і хмари,
Кружала із орлів на синьому леді,
І сонце багров, мов кров, на заході,
Одшельника домок снігами заметаний,
І на сторожи два огромні британи,
На кельї крестик, де сїдали снігурі,
І келья, ереміт старий, книги в пилі —
Уже то нині все подібное мов сну. —
І памятую лиш, що промінь заходу
Цїлий ся на лице Спасителя метав,
Коли на палець вї мов з леду зимний клав
Я перстїнь. — — — —

Отже і тут, крім усіх обговорених вже прикмет перекладу, старане о ямбічний такт розбило ся о неумітність орудованя ним, о неумітність видержаня цезури. А римоване,

замість піднести красу перекладу, тільки ще більше обнизило її. Поминаючи вже незгідне з настроєм оригіналу мішане женських римів з мужеськими, годі добачити красу в такому римованю, як: золотий — із туги, грані — коханої, хмарий — хмари, леді — заході, сну — заходу. А в перекладі й такі рими, як: розлюблен — пін, минувшости — голуби, возлетом — золотом, недалеко — потека і т. п. Треба бути як пень глухим, а як ніч сліпим, щоб у таких парах слів пізнавати рими. І коли Верхратський такими римами пописав ся в перекладі поеми Словацького, то воно тим дивнійше, що він як редактор „Денницї“ засипав її цілим рядом оригінальних сонетів, тріолетів, мадригалів, ронд і газель — значить, цілим рядом поетичних форм, в яких перворядну ролю грає як-раз штука римованя!

Аж в чотирнайцять літ після перекладів Верхратського появил ся в українській літературі новий переклад поеми Словацького. В 1890 р. Володимир Кальба переклав у друге поему „В Швайцарії“. [В Швайцарії. Поема Юл. Словацького. Перевів Володимир Кольба. Накладом перекладчика. У Львові 1890. З друкарні Тов. ім. Шевченка. Під зарядом К. Беднарського. Ст. 22 формату 32-ки.]

Як зразки перекладу подам ті самі два уступи, що і з перекладу Верхратського. Отже наперед початок:

Відкіль пропала наче сон о раю,
 З жалю я сохну, з туги омліваю.
 Й не знаю, чом та душа в домовини
 Між духи божі за нев не полине?
 Чом гень за неба не несуть ей крила,
 Там де блаженна, там де моя мила.

І друге місце:

Я йшов понурій, тремтячи на гори —
 Хмари, сніги, бурти, озера чорні;
 З орлів гірлянди на блакитнім льоді,
 Сонце червоне як кров о заході,
 Монаха хата снігами заслана
 І сторожі два велити-британи.
 Хрестик, де сідає снігур на келі,
 Келя, старенький монах, книга в пилі —

Все то вже нині подібне лиш снови
 Пімну вже тільки, що промінь з заходу
 Цілий на лице ся кидав Христови,
 Коли на палець ей зимний, як з льоду
 Клав я обручку.

„Відкіль пропала...“ зачинає перекладчик. Вже по тім однім слові „відкіль“ [має значити „odkąd“, а значить властиво „zkaąd“] можна-б зміркувати, що перекладчик користувався перекладом Верхратського. Та в другім зацитованім уступі стрічається слово, яке стверджує се зовсім безсумнівно. Польське „głazy“ перекладено на „бурти“ — так, як і в Верхратського. „Бурт“ — слово дуже рідко уживане; значить у словари Желехівського передовсім: Haufen, Erdhaufen. Случайно таксамо, як Верхратський, польського „głazy“ через „бурти“ Кальба не міг перекласти. Він таки перекладом Верхратського покористувався.

Мова перекладу Кальби хиба тим різниться від мови Верхратського, що перевагу в ній мають полонізми. Вже в зацитованім уступі є їх досить: льоді, пімну, келі, келя, подібне лиш снови, льоду. А в цілім перекладі їх аж за багато. Є навіть: мружу, облоком, варкочах, тлумом, модрих, нич, кипарисів воні, блестних, образня (wyobraźnia) і т. п. Не брак і галицьких провінціоналізмів: ю, єї, нев, мя, му, вна, брамов, милов, каскадов, милой, знавем, бом, йшлисьмо, тамисьмо, десьмо, щосьмо, хтіла і т. д. Є й дяківщина: пліняє, препрозрачність, блеск луни. Побіч польського ладу речень стрічається найдивніші лученя заіменника *ся*: *ся* залюбили, *ся* вяже, *ся* лякає, пара му з ніздря сріблестогось стелить, ціла *ся* платов вкрила, за зір *ся* ланцухи вчіпили, хтівсь, розтонитьсь, родитьсь! Не промахнусь, коли замічу, що одною з причин того засьмічення мови і синтактичного неладу є римоване. Для римів перекладчик невільничо держить *ся* не тільки польських слів, але й польської складні так, що вкінці і рими оригіналу, хоч і сильно покалічені, консервує. Приміром:

Do swego gniazda, do pereł i róży;
 A gdy zobaczył, że oczów nie mrużę...
 До свого гніздка, до перл і до ружі;
 А скоро видить, що ока не мружу...

Z pod czarnej gazy patrzyły ciekawe,
 Na ról zamknięte, świeże jeszcze, łzawe;
 З під чорної газу гляділи цікаво,
 На пів замкнені, сьвіжі ще, сльозаві.

I któżby wieżył w przecucia co straszą,
 Gdy wyobraźnia cała szczęściem dumna!
 Gdy z góry spojrział na dolinę naszą,
 Szałet się oku wydawał jak trumna.
 I хтож би вірив в прочуття що страшать,
 Коли в нас образня вся щастем думна!
 Коли-м з гір глянув на долину нашу
 Шалет ся оку видавав як трумна.

Girlandy z orłów na błękitnym lodzie,
 Słońce czerwone jak krew o zachodzie...
 З орлів гірлянди на блакитнім льоді,
 Сонце червоне як кров о заході.

Wszystko to dzisiaj już podobne snowi...
 Pamiętam tylko że promień zachodu
 Cały się na twarz rzucił Chrystusowi,
 Kiedy na palec jej zimny jak z lodu
 Kładłem pierścionek...

Все то вже нині подібне лиш снови —
 Пімну вже тільки, що промінь з заходу
 Цілий на лице ся кидав Христови,
 Коли на палець ей зимний, як з льоду,
 Клав я обручку.

Слова, фрази і рими зазначені в цитованих місцях розстріленим друком — все то похибки в наслідок невільничого перекладаня. При таким перекладаню, розумієте ся, музикальність польського стиха перемінюеть ся в немилосердне тараханє, дарма що перекладчик „старав ся задержати метрум мішане [трохеї і амфібрахи], яке єсть в оригіналі“ [?!].

Одним лиш користоно виріжнюеть ся переклад Кальби

від перекладу Верхратського: нема в нім того комічного елемента, якого повно в Верхратського, в його фразях енігматичного характеру. В перекладі Кальби хіба дуже уважний читач покиває головою і осміхнеться при таких стихах:

Як соловейка гень на небу нути,
Монаха звіночок було із гір чути.

Бо й відки соловейко взяв ся нараз „на небу“? Хіба відти, що перекладчикова не подобався чомусь польський „skowronek“. Таких „qui pro quo“ знайшлося у перекладі Кальби більше, але їм далеко ще до клясичности Верхратського.

В фейлетонах „Діла“, в січні 1897. р. появилася мій переклад „Ojca zadźmionych“ п. з.: „Чума в Ель-Аріш“. Передруковуючи його тепер з дрібними справками на кінці сеї розвідки, гадку про нього лишаю читачеві.

Коротенькі уривки з „Ojca zadźmionych“ і „W Szwajskaru“ переклав також Сидір Твердохліб.

Із поеми „W Szwajskaru“ Твердохліб переклав уступ IX і кінець уступа XVII від стиха: Szedłem posępny i drżący na górę [Привезено зілля з трох гір на весілля... Молода Муза, 5. Львів, 1907. З „Загальної друкарні“]. Ось уривок з XVII уступа:

Хмарний й тремтучий ішов я на гори...
Озера, хмари, сніг, буртові нори,
Кружала з вірлів на ледах синявих,
Сонце що гасло у лунах кривавих,
Анахорета маленька оселя,
Сторожа двох рябих велитів, келя,
Хрест, де злітали снігурики з криги,
Сивий пустинник, спорошені книги —
Усе те нині рівнається снови...
І тямлю тільки заграву огненну:
Захід кидав ся в обличчя Христови,
Коли я клав їй на ручку студену
Шлюбну обручку...

Я умисно зачитував сей уривок, щоб читач міг порівняти його з перекладами Верхратського і Кальби. Чи Твердохліб

послугував ся при перекладаню обома давнійшими перекладами, не знаю. Але сліди перекладу Верхратського, як у Кальби, так і в нього виразні: „буртові нори“ [сфабриковані з буртів] і ті „кружала з вірлів“ [girlandy z ołów], котрих Кальба не має. Іншими скарбами мови Твердохліб у Верхратського не запозичив ся. Здобув ся на власну класичність. Без оригіналу ніхто в світі не вгадав би, що воно таке та „сторожа двох рябих велитів“. Що-йно оригінал повчить нас, що „рябими велитами“ перекладчик охрестив „ogromne brytany“. Чому „рябими“? Треба знати старшу українську літературу. Треба знати літературного „Рябка“ — героя поеми Артемовського „Пан та собака“, а тоді й секрет літературної творчости Твердохліба виявить ся. Коли малий пес — Рябко, то „ogromne brytany“ — „рябі велити“. Ся класична Твердохлібова інвенція повинна стати ся безсмертною.

З „Ojca zadżumionych“ Твердохліб переклав частину п. з.: „Смерть Гатфи“ від слів: „Ach ona była młoda“ до слів: „Przyszli nademną płakać“ [„Січ“]. Альманах в пам'ять 40-их роковин основаня Товариства „Січ“ у Відні. Зібрали і видали д-р Зенон Кузеля і Микола Чайківський. У Львові, 1908]. Нових листків до вінця здобутого при помочи „рябих велитів“ той переклад уже не докине. Навіть від перекладу Верхратського він відбіг. Мова справнійша, хоч ритміка — яка вдасть ся. Читаймо кілька стихів:

Молода була у мене! вродлива!
 Втішна, як брала під жар мої скрані
 Вхолоджувати в лелійні долоні,
 Коли зробивши сніжні шовкоткані,
 Довкола кедру снувалась бжолою,
 Все роботяща в безлюднім вигоні.

Вже з того можна мати понятє про дальше. Чи образ трудящого павучка треба було заступати образом бжолки „в безлюднім вигоні“ — се kwestія, може й не дуже важна, але в кождім разі така сама, як і те, чи можна фразу: „Lesz na so z boleścią się szerzyć“ перекладати фразою: „на віщо даремне жаліти“. А таких kwestій насуваєть ся при читаню Твердохлібового перекладу більше. Та цур їм!

З закордонних Українців доси перекладчиком Словац-

кого був лиш М. Старицький. Переклав, а радше пересьпівав дві його поеми національно-політичного значіння: „Kulik“ і „Humn“, давши першій заголовок „Поїзд“, другій „Псалом“ [Поезії М. П. Старицького, Київ, 1908, ст. 56 і 100]. „Поїзд“ — то декуди доволі вірний переклад „Kulik - a“. І збережена в нім ритміка оригіналу, хоч у будові стиха є збочення від нього в напрямі уніформованя. Ось початок для приміру:

От і масниці... Встяж коні з бича!
 Кожен веселий, кожен ма зброю,
 Лине до бою, ніби-то з бою —
 З брязкітом шабель, з сьміхом за звичай...
 Далі гей! Шпарче! Сел не минати:
 Збудим заспалих, візьмем до себе!
 Годі вбератись в пишні шати,
 А ні жалоби, смутку не треба!
 В тім, як застали, далі тай далі!
 Як керуватиж-ж? Аж до кордону!
 Зорі нам сяють на оборону —
 Будемо цілі в загалі.

Останніми трома стихами перекладено такі польські стихи:

A gdzie staniemy? aż nad granicą...
 Gwiazdy nam świecą,
 Staniemy cali.

Коротші стихи оригіналу продовжено зовсім зайвими вставками: н а о б о р о н у, в з а г а л і.

Дальше в перекладі читаєть ся:

Прискають коні, жде нас догидця;
 З бича не ляскай, спить хай те лихо.
 Хутко по шляху, мов ті привидця,
 Линьмо без крику, тихо та тихо.

Разять тут ухо дикі слова: догидця, привидця. Їх значіння навіть догадати ся важко. За тим в оригіналі знову йдуть коротші і живійші стихи:

Niech sanki świszcza
 Jak błyskawica,
 W okrag księżycu
 Złote mgły koło,
 Kagańce błyszczą
 Cha! cha! cha! jak nam wesoło!

А в Старицького :

Хай грають сани, як блискавиці,
 А місяченько, князь білолиций,
 В млистій короні, ніби то в тузі...
 Ха, ха! Як втішно, весело друзі!

Знову уніформоване стихів.

Та ще свобіднійше поводить ся Старицький з оригіналом
 дальше. Словацкий дає ряд картин: весіле, похорон, гру
 в карти, маскараду, пустку в хаті. Старицький порядок тих
 картин мішає, розпочинаючи від гри в карти, а маскараду
 пропускає зовсім.

Переклад „Hymn-y“ сам Старицький назвав „переспівом“. Значить, він ще свобіднійший ніж переклад „Kulik-a“. Переспів так починаєть ся :

Богородице і Діво,
 Мати Вожа Пресвята,
 Вчуй псалом наш милостиво
 Край Пречистого Хреста :
 Той псалом запекла кров,
 Той псалом батьків стогнання,
 Серця вільного ридання,
 Люду вільного любов!
 Хай летить вона, огниста,
 З голосним та вільним дзвоном
 До осель Твоїх, Пречиста,
 А ти зложиш перед троном
 Бога правди, Бога волі
 Наші сльози, наші болі!

Має се відповідати оригінальному :

Bogarodzico! Dziewico!
 Słuchaj nas Matko Boża,
 To ojców naszych śpiew.
 Wolności błyszczą zorza,
 Wolności bije dzwon,
 Wolności rośnie krzew.
 Bogarodzico!
 Wolnego ludu śpiew
 Zanieś przed Boga tron!

В оригіналі сила полету в словах і в стихах; навіть у римах велич. В переспіві — розміняне на дрібну монету.

Мабуть вистане того, щоб мати понятє про спосіб перекладання чи переспівування Старицького. До оригіналів він відніс ся безцеремонійше ніж галицькі перекладчики. Вони в його перерібках вийшли бліді. А все таки не так скандально, як, приміром, у Верхратського і в подібних йому. Старицький дав більше поетичного хисту, ніж вони. Те, що вийшло з під його пера, можна бодай прочитати.

Закінчуючи свої замітки про дотеперішні переклади поем Словацкото на українське, занотую що й „Anelli“ дочекав ся перекладу в російській Україні. Переклав його Павло Стебницький (Павло Смуток). Друкувано в „Л. Н. Вістнику“.

З найновішого часу походить мій переклад Testament-y.

Вплив Словацкото на нинішних українських поетів дуже незначний. Може скріпить ся, скріпивши ся в Польци.

Тільки вважав я потрібним сказати. Як на статю, що мала бути вступом до моїх двох перекладів, може й того за много.

МІЙ ЗАПОВІТ.

Я з вами жив, страждав і плакав не годину.

Був благородний хто — не був мені байдужний.

Днесь вас лишая, йду — в тінь з духами вже лину;
 немовби і було тут щастє — лину тужний.

Не полишив я тут наслідником нікого
ні мому імени ні розпочатій пісні.

Так імя перейшло, як блискавка в тривогу,
і як порожний звук над родами повисне.

Та ви — хто знав мене — перекажіть правдиво,
що я для вітчизни потратив юні годи.

Плив корабель у бій — я до щогли біг живо,
він потапає — над нами разом сплесли води.

Колись задуманий над прикрими судьбами
мові вітчизни признасть, хто благородний,
що плац невижебраний мав мій дух між вами,
а ясний блиском предків, як їх стяг народний.

Нехай други в ночі зійдуть ся після страти
й моє скорботне серце спопелять в алої
й нехай його тій звернуть, від якої взяте —
то матерям від сьвіта плата — доста й тої.

Нехай други засядуть при пугарі в мирі
й мій похорон заливши, топлять власне горе.
Коли я духом буду, появлюсь на пирі;
не звільнить Бог від кари, не прийду на збори.

Та пробі! хто живий, не кидайте надії!
Несіть перед народом сьвіточ яко мога.
Йдіт чергою й на смерть, коли ваш час наспів,
як камінь киданий на вал рукою Бога.

А я — малу дружину тут лишити можу,
тих, що їм полюбилося горде серце в мене.
Важку й тверду сповнив я, видко, службу божу
і згодивсь мати трумно тут — плачем не ткнене.

Хто згодить ся йти так без оплесків, безславно
і так, як я, байдужність сьвітови покине?

Хто, човен духів повен вдержуючи справно,
так тихо відлітає би геть, як дух, що лине?

Та лишить ся від мене міць непоборима,
яка живому зайва — скрань красою гнобить,
по смерті - ж давити вас буде невидима,
аж з вас, ви, хлібоїди, ангелів поробить!

ЧУМА В ЕЛЬ-АРИШ.

Вже злотий місяць обнови́в ся в трете,
як я поклав на сім піску намети.
Плекала жінка тут малу дитину.
Крім неї мав я три сини й три дочки.
Цілу тепер поховану родину
привів з собою. Девять дромадерів
що-дня ішли на піскові горбочки
скубти надморські буряни аерів,
а вечер всі лягали тут вінками,
тут, де огонь вже не горить від давна.
Ішли по воду дочки зі збанками.
Сини огонь розпалювали справно.
З синком при груди жінка їм варила.
А нині все вже там, де та могила
всьміхаєть ся крізь сонішне промінє.
Лягло все під вежею Шеха нині.
А я вертаю сам — на горе-сму́тки,
віків три рази сорок живши тутки,
з часу, як в хороми сї полотняні
явив ся ангел смерти — в квантані.

Незнана людям мука ся велика,
яка містить ся нині в серци мому!
На Ливанон іду до свого дому —
на обійстю вже помаранча дика
спитає: старче, деж подів ти діти?
На обійстю дочок-покійниць квіти
спитають: старче, де подів ти доні?
Сині хмариночки на Ливаноні —
й вони питають, де сини, де жінка,
де діти, що поховані всі нинька
там, під зловіщою вежею Шеха.
І всі мене питати-муть — всі еха,
всі люди — чи здоров вернув; про вісти
нові питають. Щож їм відповісти?

Прибув. Наметом на пісках став. Стадо
моїх верблю́дів поклалось. Дитятко,
немов на образочку ангелятко,
давало їсти воробцям, що радо

ішли трохи - що не до рук дитині
Чи бачиш сей малий ручай в долині?
Від нього наймолодша — мов царівна —
донька з водою йшла, як троста рівна.
Прийшла до ватри й на братів, щасливо
всьміхаючи ся, бризнула водою.
Найстарший з жаром в оці, вставши живо,
за збан хватив тремтячою рукою
і каже: в Бога будь тобі заплата!
Як пса палить мене жажда в сій хвили.
Сказав і воду випивши, без сили
тут повалив ся, наче пальма стята.
Підбіг на поміч я — було за пізно.
Хотіли сестри цілувати брата.
Не важтесь! — крикнув я скажений грізно
і сторожам дав трупа, щсб до ями
тягли його зелізними гаками,
де вмерших на чуму ховають слуги.
А після тої ночі горя й туги
днів сорок мав я тут прожити в друге.

Ще тоїж ночі Гафне і Аміна
померли, в ліжку лежачи при собі.
А так спокійно умирали обі,
що я по смерті старшого вже сина,
до сну повік не склеївши в жалобі,
не чув, коли і як померли обі!
І навіть мати не могла почути,
хоч — знаю — рівнож не могла заснути.
Я рано обі, як зелізо сині,
чумою вбиті донечки єдині
казав забрати сторожам. Пропали
безповоротно і на віки!... Але,
як і яло ся старшим, землю перше
батькам волосем замели, померши.

Чи бачиш сонце в небі лазуровім?
Що-дня воно встає в ліску пальмовім,
що-дня лягає вечер за горою,
все небо тут несплямлене імлюю.

Меніж тоді, чи з горя чи з турботи,
вже й сонце видало ся менше злоте,
вже не таке, як вчера, ясне, гоже,
а більш на сонце - оцира похоже.
А небо, що дивило ся на згубу
діток — мові рідної родини,
мені в таку імлу оділось грубу,
в такі порфіри сонця й земні пари,
що я не знав, чи голос мій долине
до Пана-Бога, що сховавсь за хмари.

Так десять днів минуло, хоч не живо.
Останних четверо діток — на диво —
жило. І лекше серце мала жінка.
І наймолодший син — мала дитинка
жила, квітком не хотячи всихати.
Вкінци вже й сам почав я віддихати;
не вірилось, щоб три забравши квіти,
Бог всі схотів забрати в мене діти!

Тому й пекельна то була година,
коли я смерть уздрів на личку в сина,
в найменьшого! Ах, я кождіську хвильку
беріг його! На личку першу пляму —
ніхто-б не вздрів — добачив батько тільки.
В моїх очах він мінив ся таксамо,
як первородний труп — мій син нещасний,
яснів і блід і знов робив ся ясний.
Дивлюсь: на личку скрізь зелізні плями...
Як скрикну: смерть в наметі, знов між нами!
і вхопивши заражену дитину,
на степ поніс і між верблюдів кинув,
щоб там його могла смерть доконати,
щоб на сю смерть вже й не дивилась мати.

І близько ми були при сконі сина —
я і верблюди — впавши на коліна.
Я голосив, заламуючи руки:
Коб був не вмер! коб не родивсь на муки!
А місяць — того з пам'яті не стерти! —
над пальми виплив, приглядавсь тій смерті

з немилосердним видом. І не знаю,
як він дивитись міг на те до краю.
Коли сконав мені в обіймах, тіло
в огонь я вкинув, щоб в огни зотпіло;
однак ледви огонь пробіг по шаті,
я вирвав трупа і віддав сторожи;
два грабарі взяли його... І може
йому там ліпше при сестрах, при браті.
А після тої смерти й тої страти
днів сорок знову мав я туг остати.

Під сонцем наче скупаним у крові
і під наметом діткненим чумою
ми, як німі, жили без слів, без мови,
немовби перед смертю самою
смерть удавали, Бога одурити
гадаючи і пошесть віддалити.
Вернула ся! — Вернув ся ангел смерти!
Та сліз не мав я й серце мав роздерте.
Відчути свіжий біль не мав я сили
й казав: нехай Бог все бере в сій хвили!
Я мав для сина третього терпіня
без сліз повіки й серце мав з каміня.
Біль став насущним хлібом в ту годину.
В моїх очах мій середущий гинув;
зі всіх найменше люблений в родині —
зі всіх найменше смутку нас набавив;
за теж його і Пан - Біг не оставив,
бо тиху, зимну смерть послав дитині.
Без мук, без болю він діждав ся скону,
як камінь стверд і скостенів без стону.
Страшний мав вид! Здавалось, він не хоче,
щоб сліз по нім даремних лити ріки;
здавалось, він лиш врити рад би в очи,
в серця нечулі вид свій, щоб на віки
остати в пам'яті батьків по страті
з лицем, що кличе заєдно: прокляті!
Сконав. Тоді я думав — о розпуко! —
що скоро й другим Бог пошле ту муку,

пошле й по других ангела погуби,
візьме дитину, жінку — все, що любе
було мені й мене позве до себе —
донька! — тут вже вривалась гадка й мова;
журитись нею я не мав потреби.
Тож молода була й така чудова
й весела все, коли чоло горяче
мені в делеях - рученьках студила,
коли основи з шовку поробила
й довкола кедру бігала неначе
той павучок трудящий по мураві!
Й сей пояс в блиски прибраний яскраві
вона робила — й кучері злотисті
вона на очи смутком променисті
спускала так, що я немов на рожу
глядів закриту сріблом сліз і сонцем.
І мав я з неї паню дому гожу,
що ангелом ясенним оборонцем
все берегла найменшого дитяти —
де плач який почувла, бігла, й доси
оплакала всі наші горя - страти
і наші сльози всі взяла на коси.

Минуло десять днів і ночий в горях;
здавалось, смерть була вже десь на зорях.
І знов минуло десять днів і ночий, —
надія кинула проміне миле.
І вже притих по дітях плач жіночий,
і ми вже трийцять ранків начислили.
В кінці, позбувшись пам'яті і сили,
я ляг в ночі й заснув. І в сонній хвили
уздрів сповиті у легенькі хмари
обох моїх дочок - покійниць мари.
Прийшли, побравши ся за руки, обі
й витаючи мене спокоєм в гробі,
ідут з очима тихими, яrkими
до других, що в наметі сплять. І близько
стають при них, схиляють ся над ними,
над матір'ю і над дитятем, низько;

а там до наймолодшої йдуть доні
і сині враз кладуть на ній долоні...
Я буджу ся і вмерлі діти з криком
клену і „Гатфе! Гатфе!“ кличу дико.
Прийшла як пташка тихо по коверци,
ручками шию в мене обіймила
і я почув — живе ще Гатфе мила,
ще серце беть ся їй на мому серци.
Та рано грім прийшов з важким ударом.
Донька!!! — та по що біль ширити даром?
Забрала в мене смерть і ту дитину!
І ту я стратив донечку єдину!
А найстрашніший час то був при сконі.
Убийчий біль томив єї завзято.
Спасай мене, спасай — благала — тату!
І мала устонька тоді червоні,
як молода, ледви розвита рожа.
І так померла та дівчина гожа,
що серце маю на чвертки роздерте —
краса-ж була то ангела — по смерти!

Прийшла сторожа, щоб над небораком
заплакати, забрати в мене тіло.
Неосторожні! зачепили гаком...
Впав гак на грудь тверду, округлу, білу.
І тут — бодайби, як і я, не вмерли! —
в моїх таки очах єї роздерли.
Ти се їм, Боже, стямиш! Я на силу
сам взяв єї і сам заніс в могилу.

Навхрест зложивши руки, нерухома
цілих три дні сиділа мати дома.
Пожовкла наче дерево. Дитятко
поблідло, стало жалісне біднятко,
бо й молоко яло вже висихати
у матери. Все плач і плач дитяти!
Пустиня ся — діток не мавш в гробі! —
тобі все в иншій видасть ся подобі,
весела може, ясна, промениста?
Для мене пеклом рівнина ся чиста!

По сій пустини, по пісках пустині
тягли моїх діток, їх трупи сині.
А там на пригорі, де море мріє,
тобі шумить воно — мені лиш вие;
коли-ж на берег з вітром ще не скаче,
тобі все грає, а мені все плаче.
Коли прийшла вечірняя година,
що днини чув я співи муезина —
мов зглянувшись над долею нещасних,
смутнійше став і в молитвах вже власних
оповіщати з піскового стога
нещасному вітцеві — велич Бога.
Будь славен Алла! шумами пожежі,
що обертає городи в руїни,
і дрожею землі, що нищить вежі,
й чумою, що від неї рід мій гине,
що з лона матері синів забрала.
О Алла! Ти великий! Акбар-Алла!

Все, що лиш мало людськую подобу,
мене минати почало в ту добу.
В шатрі полотна — донечки їх прями —
вже на росі счорніли і зівали,
подерли ся; легесенько напаяті
були немов порохна з трумна зняті.
Сліди чуми видніли на наметі,
і знаєш? воробці, що в перелеті
сюди сотками линули, щоб сісти
й попорпатись в пісках, окружи з'їсти,
вже і поживи виреклись по смерті
моїх діток — втікали від намету.
Чи їх лякало полотно подерте,
чи може вид мій бідний. Підчас лету
вже ні-один не спинював ся тутки.
Я бачив се й мене обсіли смутки.

В пять днів по дони — Боже! Боже! — море
вже з вечера розбурхалось на горе.
Мрачний круг сонця заховав ся в тіни,
на небі з чорних хмар зняли ся стіни.

Прийшла ніч, дося в пам'яті огидна,
сліпа, від червени громів лиш видна.
Ще нині ухом чую, бачу оком,
як дощ на мій намет паде потоком,
як він зніметь ся, шелестить собою
й колишет ся у нїтьмі наді мною,
червоний підчас громових ударів,
немов пекельні могили пожарів.
Здавало ся, що за наметом, з бурі
я чув дитячі голоси понурі.
Так жалісно всі озивались, глухо,
що я напружував і серце й ухо
і з жахом розважати став сам в собі.
як там в таку ніч діточкам у гробі.

Аж тут нараз!... Чомуж се смерть та зрадна
війшла так тихо під намету рядна?!
За громом грім вдаряв, мигтіли блиски, --
в тім чути плач з дитячої колиски.
А був той плач мабуть страшним виразом,
бо зараз мати й я, обоє разом
метнулись ми, де червачок слабенький.
А хоч і був той плач такий тихенький,
для нас він голос мав такий могучий,
такий роздертий і такий болючий,
з такої глїбини нутра піднятий,
такий розумний і такий проклятий,
що ми, мов громом ражені подвійно,
без пам'яті вже бігли, безнадійно!

Не обмануло прочуте жалоби:
померло з тоїж, що і ті, хороби,
і при сестрах, братах воно спочило,
моє останнє, більше всіх пещене!
Смерть чорна вкинула його в могилу.
Не вернеть ся, не виросте для мене...
Мій дїм його вже не уздрить! — Ніколи
не вернеть ся! — моя розпуко-доле!

Прийшла ніч друга з зорями. Зі мною
була в наметі мати. Смерти жертва
лежала на столі — дитина мертва,
страшна вже нерухомістю самою.
Я дивлячись на тіло те, мав гадку,
що лиш би так остало ся дитятко
на віки з нами — хоч таке по смерти —
я пів розпуки міг би з серця стерти.
А то вже — ні посмертні слуги брали,
ні я не ніс в каплицю Шеха, але
нещасна мати власними руками
сама несла його в ті смертні брами.

В наметі з жінкою остав я вперше.
Та чи піймеш ти? Замість нас обов
зблизити — горе, лоно нам роздерши,
в серця отрути налило їдкої, —
тепер хиба їх ти обновиш, Боже!
Наш сум, мов щось з ненавистю вже схоже,
став поміж нами чорний і великий
і розлучив самотних нас на віки.
І ми не мовили до себе й слова, —
бо, сам скажи, яка могла розмова
повстати в сім наметі поміж нами,
між тими, що утратили всі діти?
Сходило сонце огненно ранками,
ховало ся що днини в тіж блакити,
немов пожарний смолоскип огнений.
Такий бездітним тривок був — щоденний.
На наш намет тиша лягти вже встигла,
хиба де миш в ніч місячну пробігла,
а більш ні зойку, шелесту, ні чутки —
і так днів сорок виждали ми тутки.
Вже карантанні лікарі явились —
глянуть на наші темні лица бачно.
Іх здивуване бачив я — дивились,
як я посивів, похилив ся значно.
А жінка з журб, з безсонних ночий частих
була жовтійша воску та бурштину,
На голові волося одробина

свіла ся й при румянцях цеглястих
горіли очи блиском блискавиці,
як в тих, що пустять їх на світ з темниці.
Лікар велів обстукати нас всюди,
там, де зараза мече перші струпи —
я був здоров. — Повіритеж ви люди?
Я, що усі обцілував був трупи,
по карантані був здоров! — А мати,
якій не дав я й половини взяти,
понад грудьми ударивши ся, з муки
поблідла, йойкла, впала. Я на руки,
на власні руки взяв той труп жіночий,
заніс в намет і кинувши, в тій хвили
сам, як мертвець упав при нїм, без сили
й прокинув ся — на сорок днів і ночий...

Вже перед смертю призналась мати,
що з гробу наймолодшого дитяти
хотіла хочби камінь, квітку взяти,
на спомин злотий волосок в обручці
й та памятка по вмершїм немовляти,
той образець, що був у нього в ручці,
ті волоски, сьвяті для мене нинї,
з головки в гробі забрані дитинї —
бо бідна мати мала тільки сили,
що виймила в ночі дитя з могили,
знайшла ще сьвіже тіло, як по сконї,
поцілувала в устонька червоні
і знов зложила в землю труп свій рідний —
ті памятки, той поцілуй послїдний
украдені у заздрої могили,
менї забрали жінку, матір вбили.

Знов доно тих пісків приймало жертву.
І поховав я матір мертвих мертву,
а сам вернув ся в полотняні нори
сховатись в тіни, як нічні потвори.
Нї сонця я не бачив на блакитї,
нї вже мене не бачили на сьвітї.

Мов старець, я дитинний став, не тямив
лиця живого. Лиш ті сині плями,
лиш ті страшенні лица бачив з гробу,
що їх чума забрала! В кожду добу,
в блакитний день, в ночі, в глуху годину
я в сім наметі мав цілу родину,
і у розмовах, видуманих мною
я розмавляв з могильною товпою.
І часто, дивним дивом, коло мене
озвався мов голос діточок могильний.
В ночі будили сон мій божевільний,
над трупами десь виючи, гвени...
Цілий блідий, туди звертав я ухо,
де плакали ті трупожери глухо.
Вкінці, як гадині, що вся застине,
вже й тижнями мені минали днини.
Глухий на все — на біль, на жаль нестримний
я став твердий і наче камінь зимний.
Аж раз — ах, Божа се була опіка! —
дивлюсь, хтось глянув до намету мого;
і ах! — не був то вже вид чоловіка,
то голова була — верблюда мого.
І глянув він так жалісно, прихильно,
що як дитина я розплакався сильно.

І так днів сорок я прожив у болю.
Прийшли пустити вже мене на волю.
Гірка та воля й хвиля перед летом!
Я вже так зжив ся з темним сям наметом;
з чувствами болю, смутку, жалю, страти
я сі коли, сі шнури буду рвати,
що я їх — Боже, змилуй ся над нами! —
повстромлював у сі піски з дітками.
Ах поможи мені, бо хтож допоможе!
Про біль мій красше сі полотна, брате,
понури шелестом розкажуть може.
Все бачили, все знають, можуть знати!
Чиж не схожі на терпінь картину?
Дивись на них, діткнись! не бій ся смерти!
Тобі по синім дотику не вмерти...

Таж ти не син мій, ти не син мій, сину!
Та ні, втікай! бо сі полотна, видно,
страшні здають ся для чужого ока.
Смерть від зарази?... Ах, то смерть жорстока!
своїх братів забудеш навіть швидко,
а потім чуєш жар у грудех, в лоні...
Ах, я своїх вже осмеро так видів!
І дивлячи ся так на скін по сконї,
цілих три місяці вже тут просидів.
Днесь — он верблюдів девять порожних,
а на верблюдах вісім місць подорожних.
І більш нічого в мене вже — крім Бога;
і там — мій цвентар, а туди — дорога.

К. 8402 Т. 2/5